

SOCIETATEA ȘI PROBLEMELE SOCIALE ROMÂNEȘTI OGLINDITE ÎN REVISTA „VIITORUL SOCIAL”

Ștefan Costea
Maria Larionescu

Avînd în vedere ponderea și atenția acordată de revistă marilor probleme ale dezvoltării societății românești în ansamblul său, ca și unora din cele mai acute probleme sociale ale epocii în care a apărut publicația, în studiul de față am procedat la analiza de conținut a studiilor publicate în cele patru serii ale revistei, potrivit unui model operațional de abordare a istoriei sociologiei din perspectiva sociologiei științei, utilizat la noi într-o cercetare amplă a istoriei sociologiei românești, în curs de desfășurare la Centrul de cercetări sociologice. Tipul de tratare preconizat urmărește analiza tendințelor sociologiei românești din perioada avută în vedere, în cazul de față din paginile celor patru serii ale revistei „Viitorul social”, pe baza unei evaluări cantitative și calitative. Pentru aceasta repertoriul tematic al revistei a fost examinat și clasificat pe baza unei grile analitice de identificare și analiză de conținut a lucrărilor cuprinzînd informație sociologică relevantă¹. A rezultat un inventar al producției sociologice a revistei, îndeplinind funcțiile unei construcții empirice de lucru (recensămînt sociologic) pe baza căruia s-au efectuat aprecieri calitative și cantitative mai precise, s-au operat clasificări tematice a datelor.

Problematica sociologică: dimensiuni cantitative

Recensămîntul sociologic efectuat pe baza grilei analitico-tematice utilizat a condus la cîteva constatări semnificative.

Cele patru serii ale revistei conțin o densitate mare de informație sociologică relevantă (vezi tabelul 1): 57% din paginile publicate și 81% din numărul de articole existente răspund pozitiv criteriilor operaționale utilizate, care atestă caracterul de producție sociologică românească.

Frecvența ridicată a lucrărilor traduse din autori străini, atîngînd o medie de 10 traduceri pe serie (față de media generală a seriei de 56 ar-

¹ Instrumentul analitico-tematic utilizat a fost întocmit pe baza experienței colectivului de istorie a sociologiei din Centrul de cercetări sociologice, sintetizată în volumul (Șt. Costea, M. Larionescu, I. Ungureanu) *Sociologie românească contemporană. O perspectivă în sociologia științei*, în curs de publicare la Edit. științifică și enciclopedică (vezi și I. Ungureanu, *Considerații metodologice privind cercetarea sociologiei românești postbelice*, în „Viitorul social” nr. 2, 1978, p. 307-312), precum și a altor lucrări similare din țară și de peste hotare.

ticole), pledează pentru deschiderea teoretico-ideologică a revistei, aceasta fiind racordată la realizările și tendințele publicistice pe plan internațional.

Dacă examinăm conținutul lucrărilor traduse, observăm că ele sînt aproape în totalitate lucrări ale unor personalități reprezentative ale mișcării socialiste și muncitorești. O ierarhizare a autorilor în funcție de numărul de lucrări traduse în revistă este edificatoare pentru opțiunea doctrinară a acesteia: K. Marx (4) K. Kautski (4) F. Lassalle (3) J. Jaurès, A. Bebel, O. Bauer (cite 2 lucrări), P. Lafargue, Rosa Luxembourg ș.a. (cite o lucrare). Prin introducerea în repertoriul său publicistic a unor capitole, studii, articole semnate de militanți socialiști de seamă, revista a pus în circuitul de idei românesc teze de bază ale materialismului dialectic și istoric, ale socialismului științific, idei și concepte marxiste din surse directe, înfăptuind o activitate teoretică și de propagandă de cea mai bună calitate.

Privită în dinamică, „încărcătura” sociologică a revistei diferă de la o serie la alta; pe primele două locuri se situează seriile I și IV, unde se înregistrează depășiri ale mediei seriale cu +210 și respectiv +205 pagini de sociologie. Seria a II-a și a III-a sînt relativ mai rarefiate din punctul de vedere al prezenței sociologice autohtone, ponderea paginilor sociologice fiind de 52,0% și 37,0% față de 60,3% și respectiv 59,0% în prima și ultima serie. În schimb, în seriile II și III se înregistrează o creștere relativă a traducerilor din literatura social-politică și filosofică străină (care, în cvasitotalitatea sa conține informație sociologică relevantă), după cum o arată raportarea numărului total al articolelor la acela al traducerilor din fiecare serie: 46/11 (II), 14/5 (III) și 106/15 (IV). Se poate vorbi de o anumită *compensatie sociologică internațională* a structurii tematice a revistei din seria a II-a și a III-a, explicabilă prin cîteva împrejurări specifice perioadei:

a. pregătirea și declanșarea războaielor balcanice și a războiului mondial a pus la ordinea zilei probleme sociale regionale și globale noi, a căror soluționare implica eforturi internaționale susținute, mobilizarea opiniei publice naționale și internaționale, probleme care și-au găsit ecou ideologic și în paginile revistei „Viitorul social” printr-un recurs mai insistenț la puncte de vedere, documente, opinii exprimate de personalități, partide, organizații din alte țări, îndeosebi balcanice și vest-europene, un loc deosebit fiind deținut de informațiile referitoare la atitudinea partidelor social-democrate față de conflictele amintite;

b. problemele cu care se confruntă mișcarea socialistă și revoluționară în timpul conflictelor amintite și îndeosebi apariția și proliferarea oportunismului, falimentul Internaționalei a doua, alte evenimente au generat un amplu proces de clarificare ideologică în mișcarea social-democrată, în organizațiile muncitorești, în cadrul căreia se dovedea foarte utilă invocarea textelor clasice ale întemeietorilor socialismului științific;

c. ponderea mai mare a autorilor străini în seriile amintite s-ar putea pune, cel puțin parțial, și pe seama unor împrejurări particulare în care și-a desfășurat activitatea revista și anume condițiile nefavorabile activității teoretico-ideologice personale ale unor membri marcanti ai redacției (persecuții repetate, privări temporare de libertate etc.). În aceste

situații critice o soluție pentru „salvarea” revistei se poate dovedi utilizarea mai largă a unor traduceri din autori de prestigiu, publicarea de documente, legislații ș.a.

[Structurarea tematică a producției sociologice a revistei

O imagine statistică a structurii tematică a articolelor conținând informație sociologică relevantă² este prezentă în tabelele 2 și 3. În cele patru serii ale revistei au putut fi identificate și examinate 342 unități tematică³, revenind în medie 86 unități pe serie. Comparând volumul total de articole sociologice cu suma unităților tematică (u.t.) din fiecare serie (vezi tabelele 1 și 2) constatăm că revin în medie 1,2 u.t. (III), 1,4 u.t. (II, IV) și 1,9 u.t. (I); cu alte cuvinte un articol conține de regulă informație sociologică relevantă care depășește sfera unui singur domeniu tematic.

Datele cercetării arată o structurare interesantă a tematicii sociologice a revistei, departajându-se cinci grupe mari (vezi tabelul nr. 2): structură și dinamică socială (108 u.t.), teorii asupra societății (80 u.t.), sistem normativ-organizare-conducere (77 u.t.), unități sociale-morfologie socială (66 u.t.), socializare-control social-comunicație-cultură (11 u.t.).

Dacă le privim din punct de vedere al evoluției în timp constatăm că cele patru serii realizează distribuții tematică foarte apropiate între ponderile diferitelor categorii fiind diferențe nesemnificative (vezi tabelul 3, partea de sus), ceea ce semnifică *omogenitatea în timp (serială) a structurii tematică*.

A. Structură și dinamică socială

Este interesant că tema sociologică care deține primul rang în imaginea de ansamblu a sociologiei cuprinse în paginile revistei se referă la *structura și dinamica socială*, concretizându-se încă de timpuriu o trăsătură care va deveni definitorie pentru sociologia românească⁴.

Preponderența acestei tematică în paginile revistei este explicabilă dacă avem în vedere orientarea marxistă a publicației, explicit formulată în documentul programatic⁵ care deschide primul său număr, cit și într-o serie de articole de ținută teoretică publicate în toate cele patru serii.

Situându-se pe poziția dialecticii materialiste, redacția revistei și colaboratorii săi au beneficiat din start de un instrument teoretic-metodologic cu mare putere de pătrundere, adoptând o strategie fundamentală

² Traducerile din autori străini nu au fost luate în calcul.

³ Operația de identificare și clasificare a unităților tematică sociologice s-a înfăptuit pe baza listei de descriptori sociologici analitico-tematici, după cum urmează: dacă un articol conținea informație sociologică relevantă pentru un domeniu tematic (să zicem — unități sociale —) era cotelat cu 1 punct; dacă el era însă semnificativ pentru două sau trei domenii (de pildă structură socială, socializare, teorii asupra societății) atunci era cotelat cu 2, respectiv 3 puncte; prin adăugarea tuturor scorurilor se obține totalul unităților tematică (342 u.t.).

⁴ Vezi, St. Costea, I. Ungureanu, *Contribuții românești la dezvoltarea științei sociologice*, în „Viitorul social”, iulie-august, 1981, p. 613—615.

⁵ *Programul nostru*, „Viitorul social”, 1, 1907, p. 1—7.

Tabelul 1

Viitorul social : periodicitate și dimensiuni cantitative *

Seria	Total apariții				Număr total de articole						Total pagini				Ponderea paginilor de sociologie în totalul paginilor pe serie			
	Numere revistă		Volume revistă				din care :						din care sociologie românească					
							sociologie românească		traduceri din autori străini									
	f	a	f	a	f	a	f	a	f	a	f	a	f	a	f	%	f	%
I 1907— 1908	12	+1	11	+4	60	+14	48	+2	10	—	976	+8	589	+210	976	100	589	603
II 1913— 1914	12	+1	6	—1	46	10	34	—12	11	+1	560	—108	289	—90	560	100	289	52,0
III 1916	3	—8	3	—4	14	—42	9	—37	5	—5	144	—524	53	—326	144	100	53	37,0
IV 1946— 1947	15	+4	9	+2	106	+47	91	+45	15	+5	992	+324	584	+205	992	100	584	59,0
Total	42		29		226		182		40		2 672		1 515		2 672	100	1 515	57,0
Medie serială	11		7		56		46		10		668		379					

* Nu a intrat în cîmpul investigației de față publicistica literar-artistică, cronică evenimentelor interne și internaționale, unele materiale cu caracter predominant polemic, precum și o serie de documente (statute, programe, legislații) ale mișcării socialiste și muncitorești interne și internaționale

f = frecvențe

a = abatere de la medie (în cazul în care media obținută nu era număr întreg, ea a fost rotunjită)

Tabelul 2
Structura tematică a producției sociologice

Serie	Total unități tematiche		Teorii asupra societății		Structură și dinamică socială		Unități sociale Morfologie socială		Sistem normativ Organizare și conducere		Socializare, comunicație, cultură	
			B		A		D		C		F	
	f	a	f	a	f	a	f	a	f	a	f	a
I.	112	+26	23	+3	39	+12	28	+11	18	-1	4	-2
II	62	-24	16	-4	20	-7	9	-8	17	-2	-	-
III	17	-69	4	-16	6	-21	3	-14	4	-15	-	-
IV	151	+65	37	+17	43	+16	26	+9	38	+19	7	+1
Total	342		80		108		66		77		11	
Medie socială	86		20		27		17		19		6	

f = frecvențe
a = abatere de la medie

Tabelul 3
Ponderea temelor sociologice în producția sociologică a revistei

Serie	Total unități sociologice		Teorii asupra societății (B)		Structură și dinamică socială (A)		Unități sociale Morfologie socială (D)		Sistem normativ Organizare conducere (C)		Socializare, comunicare, cultură (E)	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
I	112	100	23	20,5	39	35,0	28	25,0	18	16,0	4	3,5
II	62	100	16	26,0	20	32,0	9	15,0	17	27,0	-	-
III	17	100	4	23,5	6	35,0	3	18,0	4	23,5	-	-
IV	151	100	37	24,5	43	28,5	26	17,0	38	25,0	7	5,0
Total	342	100	80	23,4	108	31,6	66	19,0	77	22,5	11	3,2
I	112	33,0	23	29,0	39	36,0	28	42,0	18	23,0	4	36,0
II	62	18,0	16	20,0	20	18,5	9	14,0	17	22,0	-	-
III	17	5,0	4	5,0	6	5,5	3	4,5	4	5,0	-	-
IV	151	44,0	37	46,0	43	40,0	26	39,5	38	50,0	7	64,0
Total	342	100	80	100	108	100	66	100	77	100	11	100

f = frecvențe

de cunoaștere și explicare sociologică, axată pe dimensiunile structural-dinamice ale „organismului social de producție” al societății românești: accentuarea rolului determinant al relațiilor de producție în cadrul complexității raporturilor sociale, a claselor sociale și luptei de clasă în dezvoltarea istorică.

Problematica structurii și dinamicii sociale, așa cum rezultă din datele investigației asupra revistei, cuprinde câteva subteme importante, semnificative pentru cunoașterea stadiului de dezvoltare și aprecierea tendințelor, a transformărilor sociale ale societății românești din prima jumătate a sec. XX:

— A 1. nivelul dezvoltării social-politice și culturale a țării și căile de evoluție în viitor (77 u.t.);

A 2. structură de clasă, clase și categorii socioprofesionale, luptă de clasă (59 u.t.);

A 3. criză economică, politică și culturală a societății (58 u.t.);

A 4. reformare (reforme) socială (54 u.t.);

A 5. industrializare, modernizare, urbanizare (30 u.t.);

A 6. stratificare și diferențiere socială (25 u.t.);

A 7. capitalizarea și socializarea agriculturii (23 u.t.);

A 8. rolul maselor și al personalității în istorie (18 u.t.);

A 9. definiții, descrieri ale structurii sociale și căilor de dezvoltare socială (13 u.t.);

A 10. mobilitate socioprofesională (7 u.t.);

A 11. structură etnică (6 u.t.).

Se regăsesc în această „radiografie” tematică toate elementele fundamentale ale unei analize sociologice marxiste a structurii și căilor de evoluție a societății românești de la începutul și mijlocul acestui veac.

A 1. Revista s-a remarcat prin câteva contribuții esențiale în abordarea problematicei structurii și dinamicii sociale.

— „Viitorul social” deține prioritate în introducerea, în circuitul de idei de la noi, a primului model sociologic marxist al fenomenului românesc, elaborat de C. D. Gherea. Aici a publicat teoreticianul socialist cunoscutele sale studii: *Post scriptum sau Cuvinte uitate, Un mic răspuns la o mică recenzie*⁶, cit și un fragment inedit din *Neoiobăgia*⁷. Gherea a înfăptuit o analiză structurală aprofundată a societății românești, aducând contribuții esențiale la cercetarea căilor și mecanismelor de pătrundere a capitalismului în țările înapoiate. În paginile acestei reviste au apărut, pentru prima dată, ideile sociologului marxist cu privire la legitatea dezvoltării țărilor înapoiate în orbita celor înaintate, la teoria „neoiobăgiei”, precum și considerațiile sale privind strategia și tactica social-democrației în țările înapoiate semicapitaliste.

Alte personalități ale mișcării noastre socialiste, precum C. Racovski, E. Arbore, M. Gh. Bujor, I. Sion, O. Călin, N. D. Cocea, S. Emil, L. Rădăceanu, S. Moscovici ș.a. au publicat pe parcursul seriilor revistei articole, studii, comentarii, note polemice în care se operează cu concepte marxiste în analiza structurii și căilor dezvoltării societății românești accentuând asupra rolului determinant al raporturilor de producție în

⁶ „Viitorul social” nr. 10, 1908.

⁷ „Viitorul social” nr. 5—7, 1913.

ansamblul relațiilor sociale a claselor și categoriilor socioprofesionale, a luptei de clasă ca izvor al transformărilor sociale, analize din care reiese imaginea societății românești de la începutul sec. XX, caracterizată ca o țară slab dezvoltată, cu o economie predominant agrară, dar în care are loc o extindere a relațiilor de producție capitaliste.

Setul de concepte introdus în demonstrațiile sociologice de către autorii analizați se încadrează tradiției dialectice materialiste de gândire socială, aflată la antipodul viziunii conservatoare, în care apar cu totul alte concepte pivot: comunitate, autoritate, status, sacru, alienare⁸.

Călăuziți de doctrina marxistă, majoritatea autorilor care au publicat în „Viitorul social” au făcut din *statutul și rolul proletariatului* din societatea românească un *factor explicativ* de cea mai mare însemnătate al dezvoltării formațiunilor sociale, în speță, al trecerii la socialism. Ei au contribuit în felul acesta la edificarea unei *explicații sociologice a dezvoltării formațiunilor sociale* pe baza unei strategii marxiste autentice și anume prin acordarea unui rol excepțional claselor și conflictelor de clasă în explicarea schimbărilor istorice structurale din societatea umană⁹.

Evaluarea științifică a stadiului dezvoltării sociale la noi a condus la elaborarea programului și tacticii mișcării revoluționare și îndeosebi la legitimarea necesității organizării politice a clasei muncitoare și a perspectivelor socialismului în România. Această concepție asupra fenomenului românesc din perioada respectivă a constituit o *alternativă*, de largă deschidere teoretică, bine încheagată și solid argumentată, la *orientările de esență romantic-agrariană* asupra structurii și destinului României moderne, cum sint *sămănătorismul și poporanismul*, liberalismul și neoliberalismul, orientările conservatoare.

Ideea care se desprinde din această imagine a tematicii revistei este preocuparea susținută a revistei de a realiza o *concepție globală, integratoare, de pe poziții materialist-istorice, asupra dezvoltării societății românești*, văzută atât sub unghi economic cât și politic, cultural. Această concepție întrunește atributele unei teorii relevante pentru înțelegerea societății românești.

— O altă caracteristică a concepției promovate de revista „Viitorul social” asupra naturii și destinului fenomenului românesc constă în *accentuarea efortului colectiv în scopul schimbării sistemului social*, spre deosebire de orientările predominante în sociologia de orientare pozitivistă, care, așa cum arăta C. Wright Mills, sint axate pe efortul individual de ajustare la normele sistemului, pe seama neglijării unor acțiuni politice coordonate în vederea schimbărilor de structură.

— A 2. Analiza structurală și dinamică înfăptuită de publicația investigată prezintă și o altă particularitate interesantă care derivă din *conexiunea dialectică, strinsă înfăptuită între clasele sociale și instituțiile politice*. O atare viziune teoretico-doctrinară a îngăduit unor autori, ca de pildă C. D. Gherea, I. Sion, L. Rădăceanu, C. Racovski, să construiască raționalmente explicative a căror concluzii surprind prin profunzimea și

⁸ Robert Nisbet, *The Sociological Tradition*, Basic Books, New York, 1966, p. 9.

⁹ Vezi și T. B. Bottomore, *Classes in modern society*, Vintage books, New York, 1966, p. 1319.

insolitul observației. Dăm, spre edificare, câteva din tezele și argumentele utilizate de autorii publicației.

— Analizând „chestia rurală”, atât Gherea cât și Racovski, N. D. Cocea, O. Călin ș.a. au examinat îndeaproape sistemul tocmelilor agricole, considerat „cel mai puternic lanț de robire înregistrat vreodată de istorie”, mijloc ingenios „de a face din cel mai sărac dintre țărani cel mai regulat debitor”, sistem care presupune „omnipotența politică a marii proprietăți”¹⁰. Pe bună dreptate, remarcă cu finețe istoricul N. Copoiu, explicațiile pe care le oferă Racovski cu privire la „chestia agrară” și la „dezvoltarea industriei la noi” (care a fost împiedicată într-un mod artificial de regimul burghezo-moșieresc) merită toată atenția prin punerea problemelor respective în conexiune cu regimul politic¹¹.

— Examinarea critică de către O. Călin a proiectului de reformă electorală propus de liberali în 1914 în formula „colegiului unic” „pentru toți știutorii de carte”, l-a condus la concluzia caracterului limitat, de clasă al reformei plănuită prin implicarea unor instituții sătești (obștiile sătești, băncile populare și cooperativele) care s-au dovedit, în esență, surse de diferențiere socială¹².

— Un alt exemplu îl oferă I. Moscovici într-un articol scris în timpul celui de-al doilea război mondial și publicat în numărul 2 din 1946 al revistei „Viitorul social”, în care sesizează cu pătrundere obiectivele și finalitatea organizațiilor profesionale, subliniind rolul lor social-politic complex (contribuția lor la creșterea puterii de consumație a maselor, la modernizarea producției, socializarea muncitorilor etc.).

— Din cele spuse pînă acum rezultă că revista și-a construit o strategie epistemologică care să-i permită o evaluare corectă a stadiului dezvoltării sociale și a perspectivelor de evoluție, dar în același timp care să servească și scopuri politice revoluționare. Dealtfel, așa cum rezultă și din distribuția subtemelor categoriei structură și dinamică socială, prezentată mai sus, predominante sînt direcțiile tematice ce reflectă probleme *substanțiale* ale structurii de clasă și ale proceselor de stratificare, industrializare, modernizare a vieții sociale etc. și mai puțin frecvente sînt subtemele care vizează definiții și descrieri ale organismului social dat.

B. Teorii asupra societății

Un al doilea grup mare de teme sociologice sînt cuprinse sub denumirea generică de *teorii asupra societății* (80 u. t.), cu următoarele subcategorii tematice: B 1. expozee istorico-sociologice (51 u. t.), B 2. teorie sociologică și practică socială (34 u. t.), B 3. critică teoretică (18 u. t.) și B 4. personalități, curente, școli sociologice (21 u. t.).

O atare orientare tematică este revelatoare pentru finalitatea *teoretico-militantă* fundamentală a revistei: mișcarea socialistă, se consemnează în nr. 10, 1908 al revistei „Viitorul social”, încearcă să creeze „o judecată teoretică în societatea românească, a dezvoltă în lume priceperea

¹⁰ C. Racovski, *Chestia agrară*, „Viitorul Social”, nr. 1, 1907, p. 34.

¹¹ N. Copoiu, *loc. cit.*, p. 555.

¹² O. Călin, *Reforma electorală liberală (Înțelesul colegiului unic)*, „Viitorul social”, 10, 1914, p. 465—468.

pentru sistemele politice și sociale” (p. 316). Din lectura revistei rezultă nevoia permanent resimțită de autorii socialiști a aprofundării teoretice marxiste a problemelor de bază ale României (evaluarea stadiului și perspectivelor sale de evoluție, problema țărănească, națională, muncitorească, lupta de clasă ș.a.).

B 1. Tipul de analiză teoretică vehiculată de autorii care au publicat în paginile revistei se întemeiază cu precădere pe *reconstrucția istorică* a fenomenelor și proceselor sociale și în mai mică măsură pe deducția logică, sau pe investigarea psihologică. De altminteri, distribuția tematică amintită mai înainte relevă frecvența maximă cu care apare demersul socio-istoric (51 u.t.) în efortul de teoretizare asupra fenomenului românesc, în demonstrațiile sociologice asupra legitimității mișcării socialiste și a perspectivelor socialismului în România, asupra necesității reformelor sociale (rurală și electorală), în analizele asupra conflictelor balcanice și a războiului imperialist, asupra activității complexe de refacere social-economică după înfăptuirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste etc.

Expozele socio-istorice asupra diferitelor probleme de bază ale fenomenului românesc din epocă au valorificat dimensiunea socio-istorică a categoriilor sociologice (clase, structură socială, instituții, politică, conflicte sociale, dezvoltare socială ș.a.), apropiindu-se de ceea ce Xenopol desemna prin istorie sociologică.

Racordarea istoriei la explicațiile sociologice constituie o trăsătură importantă a demersului teoretic în paginile publicației avute în vedere, de certă actualitate în cîmpul dezbaterilor contemporane de idei. Datele investigației vin să valideze o concluzie mai generală privind constituirea sociologiei românești ca știință socială prin *recuperarea sensului istoric al categoriilor sociologice*.

B 2. Problematika teoretică prezentată în revistă apare strîns împletită cu practica revoluționară, concluziile rezultate fiind încorporate în programele doctrinare ale social-democrației, ale organizațiilor clasei muncitoare. Este semnificativ că o pondere relativ ridicată din tematica teoretică a pus cu prioritate problema relației teorie-practică socială (34 u.t.). Generalizările teoretice nu sînt activități ezoterice, înfăptuite de dragul speculației filosofice sau al teoriei în sine, ci sînt servesc conștientizării de către clasa muncitoare, celelalte clase și păături sociale, a problemelor sociale majore ale perioadei. Sînt revelatoare din acest punct de vedere articolele și studiile semnate de Gherea, Racovski, O. Călin, L. Rădăceanu, N. D. Cocea, I. Sion, E. Arbore, S. Emil, G. Alexe, I. Moscovici, I. Felea ș.a. care oferă un model de teoretizare ce infirmă cano-nul weberian al sociologiei liberă de valori și pledează convingător pentru o sociologie angajată, revoluționară. Enunțul sociologic este subordonat idealului socialist, eticii clasei muncitoare: „Pentru epoca în care trăim, această activitate și luptă și idealurile ei înalte și etica ei superioară se rezumă la cuvîntul „socialism”, conchidea C. Dobrogeanu-Gherea în studiul întreprins asupra judecării istoriei ca sancțiune a faptelor ome-nești¹³.

¹³ C. Dobrogeanu-Gherea, *Judecata posterității și judecata contemporanilor*, „Viitorul social” nr. 5, 1907, p. 413.

Un aspect interesant pe care-l suscită analiza formală a tematicii teoretice a revistei îl constituie „tehnologia” epistemologică aptă să sudeze teoria de practică socială; aceasta se realizează prin trei categorii de demersuri. În primul rând, este vorba de organizarea și clasificarea elementelor explicative în așa fel încît să ofere o perspectivă asupra fenomenelor și proceselor sociale investigate. Tipologiile, clasificările operate în diferite studii ajută la clarificarea ideilor de bază, măresc coeficientul de reliefare al legităților care guvernează fenomenele și procesele sociale. În al doilea rând, este utilizat cu prioritate modelul cauzal de analiză și mai puțin modelul axiomatic¹⁴, ceea ce implică stabilirea de relații cauzale între fenomenele tratate, explicarea evenimentelor trecute și predicția asupra faptelor și tendințelor sociale. În al treilea rând, examinarea societății, într-o manieră weberiană, prin conjugarea modelului cauzal cu metoda înțelegerii (verstehen) — care presupune cunoașterea motivelor și sensului acțiunii indivizilor, grupurilor, comunității. În felul acesta revista „Viitorul social” a fost în măsură să prezinte tipuri ale societății românești și ale subsistemelor sale care să capteze atît gîndirea cît și imaginația, să ofere imagini intuitive, comprehensive cu privire la înțelegerea sensului profund al problemelor cercetate.

B. 3. O altă dimensiune a analizei teoretice este, conform evidenței empirice întocmite la noi, *critica teoretică* (18 u.t.). Ponderea ei relativ mai restrînsă s-ar putea explica prin proeminența țărilor teoretico-politice, a ancorării revistei în problemele sociale majore ale perioadei și implicit prin restrîngerea dezbaterilor filosofice contemplative, a discursului general universal. Totuși critica teoretică nu a lipsit din paginile revistei, ci ea a fost prezentă în perspectivă istorico-funcțională, servind în principal ca instrument de clarificare și evaluare a stadiului dezvoltării societății și perspectivelor mișcării socialiste la noi. Forma pe care a luat-o a fost confruntarea de idei, atingînd uneori intensități polemice, între: socialism-poporanism, socialism-liberalism, socialism-anarhism, socialism-conservatorism, socialism-oportunism, socialism-solidarism, socialism-militarism. Modul de argumentare era întemeiat pe analiza materialist-istorică a fenomenului românesc, pe cercetări statistico-economice, istorice, sociologice și într-o anumită măsură logice și psihologice. Ținuta teoretică ridicată, soliditatea și originalitatea demonstrației au făcut din unele dezbateri texte clasice, cu valoare de referință ale gîndirii sociologice marxiste de la noi: *Post-scriptum sau Cuvinte uitate*, *Anarhia cugetării*, *Un mic răspuns la o mică recenzie*, *Noi și bulgarii* (Fragment inedit din *Neoio-băgia*) de C. D. Gherea, *Chestia agrară*, *Poporanism, socialism și realitate* de C. Racovski, *Socialismul în România*, *Șomajul* de I. Sion, *Democrația și clasa muncitoare*, *Studii marxiste* de L. Rădăceanu ș.a. Pe baza datelor empirice se poate susține existența unei contribuții teoretice originale care vine să infirme caracterizarea făcută cu ani în urmă sociologiei socialiste, în sensul unei sociologii epigonice, fără aport original la gîndirea socială¹⁵.

B. 4. O categorie importantă de lucrări teoretice au fost consacrate prezentării unor personalități ale mișcării socialiste naționale și interna-

¹⁴ O descriere formală a acestor modele se află în J. H. Turner, *The Structure of Sociological Theory*, the Dorsey Press, Illinois, 1974, p. 10—12.

¹⁵ Tr. Herseni, *Sociologia românească. Încercare istorică*, ISSR, București, 1940, p. 43.

ționale, ale unor curente și școli de gândire sociologică. Ponderea acestei tematici este suficient de mare (21 u.t.) pentru a o socoti ca o direcție semnificativă a discursului teoretic din revistă. Modul de selecție a personalităților și curentelor, nivelul de elaborare a studiilor și articolelor sint revelatoare pentru opțiunea valorică a revistei spre personalități prestigioase, istorice și nu de puține ori charismatice, ale mișcării socialiste: K. Marx, Fr. Engels, V. I. Lenin, A. Bebel, J. Jaurès, K. Kautski, Fr. de Pressense, Grachus Babeuf, C. Dobrogeanu-Gherea, I. C. Frimu, St. Gheorghiu, I. Moscovici, D. Marinescu, M. Vecsler ș. a.

Conjugat cu analizele structurale și dinamice ale societății românești, *modelul biografic* de construcție a teoriei sociologice indică unele zone fertile aprofundării cunoașterii faptelor și proceselor sociale prin apelul autorilor la criteriul axiologic în interpretarea activității personalităților, în evaluarea nivelului angajării scopurilor și idealurilor formulate față de interesele clasei muncitoare, ale socialismului științific, cit și prin atenția acordată interrelațiilor dintre activitatea științifică a creatorilor de doctrine și raporturile sociale reale.

C. Sistem normativ. Organizare și conducere socială

O particularitate a structurii tematice a producției sociologice a revistei, pusă în lumină de evidența empirică întocmită de noi, este conferită de dimensiunea sa normativă: aproape un sfert din totalul unităților tematice sint consacrate cu precădere sistemului normativ, conducerii și organizării sociale la diferite niveluri (macro și micro-sociale) și sfere de activitate (politică, economică, spirituală). Întreg edificiul suprastructural al societății noastre a fost supus unei analize sociologice profunde, începînd cu puterea de stat și exercitarea ei, partidele politice, asociațiile și organizațiile profesionale, politice, culturale, legitimarea autorității politice și terminînd cu cultura politică, religioasă etc.

Revista a adus contribuții de netăgăduită originalitate la edificarea unei *sociologii a suprastructurii sociale* a unei țări aflate, la începutul acestui secol, în prima fază a dezvoltării capitaliste. Este o sociologie care poartă o pecete particulară, o trăsătură specifică, izvorită din problemele concret istorice ale unei țări semicapitaliste, dar care se află în contextul pieții capitaliste internaționale, o țară despre care nu se poate în nici un chip afirma, pe urmele lui Ibrăileanu și Stere că ar ocoli capitalismul printr-o civilizație specific țărănească, axată pe societăți cooperative și democrație rurală, ale cărei idealuri converg spre superioritatea micii producții agricole. Forma particulară pe care a îmbrăcat-o sociologia politică profesată de „Viitorul social” se integrează contextului problematic generat de mult controversata *ideologie a decalajului între instituțiile moderne*, importate din apus și a *infrastructurii economico-sociale semifeudale* sau așa-numitele „*forme fără fond*”. Revista a adoptat o poziție care merită reținută de istoriografia marxistă atunci cînd se fac referiri la semnificația acestei teze. Ea se detașează de formula lui T. Maiorescu privind „lipsa de orice fundament solid pentru formele din afară ce le tot primim”¹⁶ și construiește prin pana lui Gherea, Racovski, Argeșeanu etc. o

¹⁶ T. Maiorescu, *În contra direcției de astăzi în cultura română*, Critice, vol. I, Edit. Minerva, 1967, p. 148.

viziune propice asupra crizei fenomenului social românesc. Problematica societății românești este identificată și plasată într-un context explicativ interesant, diferit de cel tradițional: „nu spiritul de imitațiune, ci o anumită *direcțiune* a lui, a pricinuit și adîncit prăpastia dintre țara legală și cea reală”, iar „această direcție a fost indicată de interesele de clasă ale păturilor conducătoare”¹⁷. Analiza concretă a regimului electoral, a modului cum s-au înfăptuit reformele rurale, cit și legile privind învățămîntul, impozitul etc., l-a condus pe Argeșeanu la concluzia că „mai fiecare lege a fost modificată „tocmai în acele părți care puteau fi de folos claselor muncitoare, îndeosebi cele țărănești”¹⁸. Criticînd opinia celor care susțin că suferim de „o prea mare abundență de forme”, autorul conchide că, „din contra, credem că suferim de un mare minus de forme: suferim de lipsa reformelor trebuitoare grosului populației române, pentru care clasele conducătoare n-au făcut nimic”¹⁹. Dacă derulăm firul argumentației constatăm că ceea ce i-a îngăduit autorului o atare concluzie neașteptată și de deosebită relevanță teoretico-praxiologică, este punctul de vedere prin prisma căruia a operat cercetarea și anume *examinarea istoriei moderne a României din perspectiva marxistă a raportului de putere al claselor*.

Un inventar al conceptelor și ipotezelor utilizate în studiile cu privire la manifestările normative arată că în această publicație sînt reprezentate elementele esențiale ale sociologiei organizării și conducerii social-politice; pot fi astfel recuperate principalele „cărămizi” care alcătuiesc edificiul teoretic al domeniului tematic amintit, cu referire la condițiile concret istorice ale epocii. Menționăm, în continuare, cîteva elemente constitutive:

C 1. Putere și structură politică: conceptul pivot este cel de *oligarhie conducătoare*, compusă din aristocrația funciară și burgheză în formare, pe de o parte, cit și din birocrație sau funcționărima din diverse servicii ale statului și profesii libere („bugetivori”), pe de alta²⁰.

C 2. Mecanismele de decizie, de legitimare a autorității și de executare a hotărîrilor sînt grevate de politicianism și criză politică. Imaginea claselor domnitoare din societatea românească din epoca analizată se apropie de *modelul elitei puterii* construit de Mills, unde elita stăpînește în diferite ramuri — industrie, guvern, armată — și „împărtășește aceleași interese și aspirații de clasă conducătoare”.

C 3. Legitimitatea mișcării socialiste (a social-democrației și organizațiilor muncitorești) ca o alternativă la structura oligarhică a puterii. Din datele și analizele consacrate organizării de clasă a proletariatului, *programului său politic*, apariției orientărilor oportuniste și clarificărilor ideologice ce au urmat poate fi reconstituită o *sociologie a partidului politic al clasei muncitoare*.

Prin obiectivele doctrinare urmărite, prin structura tematică, publicația „Viitorul social” dezvăluie proeminența *vocației sale macrosociologice*; sub influența metodologiei dialecticii materialiste analizele socio-

¹⁷ I. Argeșeanu, *Problema votului universal*, „Viitorul social”, 2, 1907, p. 141.

¹⁸ *Idem*.

¹⁹ *Idem*, p. 142.

²⁰ I. Sion, *Socialismul în România*, „Viitorul social”, 1, 1907, p. 22–23.

logice și-au axat centrele de interes în jurul descifrării mecanismelor de funcționare a sistemului social, a structurii sociale și de clasă, a raporturilor între bază și suprastructură, a perspectivelor socialismului în România. Chiar și atunci când sînt tratate fenomene localizate în arii delimitate spațial (greva muncitorilor gălățeni sau conferința sindicatelor și cercurilor socialiste de la Galați — iunie-iulie 1907 etc.), unghiul de vedere al investigației era tot macrosocial, prin accentul care se punea pe semnificația mai generală a evenimentelor, prin raportarea lor la contextul mișcării socialiste.

D. Unități sociale. Morfologie socială

Este explicabilă în această ordine de idei preocuparea mai redusă a publicației spre investigarea morfologiei sociale, a unor unități sociale ca familia, rudenia, grupuri sociale primare și secundare, comunități rurale și urbane ș.a. Totuși atît cît a fost (19,3 %) din totalul unităților tematice merită consemnat ca un efort al autorilor socialiști de a diversifica posibilitățile de explorare sociologică, de a capta trăsături mai generale ale unor fenomene particulare. Tipul de tratare al unităților sociale se deosebește de demersul monografic preconizat ulterior de D. Gusti și Școala de la București, alta fiind paradigma cercetării. Dacă punem față în față modelele unităților sociale adoptate de sociologia revistei și sociologia monografică a lui D. Gusti rezultă cîteva trăsături distinctive.

„Viitorul social” a adoptat o strategie epistemologică bazată pe generalizare și tipologizare, în care unități sociale, precum familia, comunitățile umane, categoriile și grupurile sociale, instituțiile servesc drept cadru de manifestare unor trăsături generale, esențiale, ele, ca atare, neconstituind obiectul cercetării specializate, profesionale a sociologului. Autorii care au publicat aici nu au întreprins cercetări sociologice concrete asupra unităților sociale și nu au dezvoltat o tehnologie a investigațiilor concrete.

Comparativ, paradigma teoretică a cercetării sociologice, elaborată de D. Gusti (prin teoria cadrelor și manifestărilor, legea paralelismului sociologic, teoria unității sociale) a condus cercetarea spre un demers evenimențialist bazat pe proclamarea dreptului egal al tuturor „faptelor” de a fi recoltate și analizate, investigațiile sociologice urmînd să se desfășoare „pe bucăți de realitate socială cît mai mică” care constituie forme de viață elementară (unități ireductibile).

Dincolo de deosebirile fundamentale care țin de optica teoretico-metodologică asupra sociologiei profesate, între sociologii socialiști și Școala lui Gusti se poate identifica și o trăsătură comună, în ideea unității teoriei sociologice cu practica socială, care poate fi considerată, pe un plan mai general, ca o caracteristică a sociologiei noastre naționale.

E. Comunicare socială. Socializare. Cultură

Tematica revistei apare mai săracă în abordarea unor probleme care vizează raportul individ-societate, personalitate, comunicare socială, socializare și control social, teme care apar cu o pondere redusă (3 % din totalul unităților tematice). Preeminența obiectivelor de aprofundare teoretică a problemelor de bază ale României în anii dramaticei ai răscoalelor

tărănești, războaielor imperialiste, conflictelor balcanice, în vederea stabilirii strategiei și tacticii luptei revoluționare a clasei muncitoare, nu au acordat răgazul necesar autorilor socialiști pentru examinarea unor aspecte mai puțin presante, mai „asezate”, de mai mare finețe analitică, cum sînt cele psihosociologice, axiologice. Centrele de interes ale studiilor și articolelor găzduite de revistă s-au construit, așa cum am văzut, în jurul descifrării stadiului și perspectivelor dezvoltării societății, a raporturilor între structurile economice și cele politice, legitimității mișcării socialiste și muncitorești, progresului social ș.a.

Analizele sumare de mai sus operate asupra profilului tematic al revistei și orientării sale teoretico-metodologice sînt dătătoare de seamă pentru relevanța socială a problematicii abordate, pentru militantismul revoluționar al mesajului sociologic pe care publicația l-a vehiculat pe toată perioada apariției sale.